

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
“КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ”**

Стребкова Юлія Віталіївна

УДК 316.325:141.7

**ГЕНДЕРНА КОМПОНЕНТА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
(соціально-філософський аспект)**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук**

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Новіков Борис Володимирович,
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”,
декан факультету соціології,
завідувач кафедри філософії.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Хамітов Назіп Віленович,
Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України,
провідний науковий співробітник;

кандидат філософських наук, доцент
Бойченко Михайло Іванович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри філософії філософського факультету.

Захист відбудеться “24” січня 2008 р. о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.002.21 у Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут” за адресою: 03056, м. Київ, пр. Перемоги 37, корп. 7, ауд. 514.

З дисертацією можна ознайомитись у Науково-технічній бібліотеці ім. Г.І. Денисенка Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”: 03056, м. Київ, пр. Перемоги, 37.

Автореферат розісланий “21” грудня 2007 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради, кандидат філософських наук, доцент О.В. Романовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Мультивекторність розвитку сучасного українського суспільства спонукає до пошуку теоретичного обґрунтування суспільних трансформацій, аналізу чинників, що їх зумовили, та передбачень напрямків розвитку і наслідків цих змін. Гендер є важливою соціодиференціальною ознакою буття соціуму, а всебічне науково-теоретичне, зокрема філософське, дослідження його соціально-практичного змісту зачіпає фундаментальні характеристики суспільних відносин. Гендерна компонента насамперед пов'язана із суспільною ієрархією і відносинами влади, а отже, суттєво впливає на функціонування суспільства як системи соціальної взаємодії.

Демографічні проблеми сучасної України апелюють до реконструкції патріархальних стереотипів як єдино можливого шляху вирішення негативних наслідків депопуляційної кризи та старіння населення, що вступає у конфлікт із задекларованою ціннісною системою демократичного суспільства, на практиці суперечить ідеям гуманізму та гальмує суспільний розвиток.

Вкрай повільна інституціоналізація гендерних студій в Україні та невідповідність реалій задекларованим намірам свідчить про існування нагальної потреби соціально-філософського дослідження гендерних аспектів сучасного українського суспільства у діалектичній єдності мети суспільної модернізації та пошуку адекватних шляхів, умов та засобів її реалізації.

Виникнення у ХХ столітті гендерної теорії – нового напрямку міждисциплінарних досліджень, спрямованого на подолання та деконструкцію застарілих традиційних – патріархальних підходів до чоловічих і жіночих культурних репрезентацій обумовлене низкою детермінант. Серед яких найбільш істотними слід визнати: зростання уваги до приватної сфери, кризи методологічної парадигми суспільних наук, лібералізацію моралі міжстатевих стосунків, яка у комплексі з розвитком технологій спричинила розщеплення сексуальної та репродуктивної сфер, що у свою чергу сприяло подальшій емансипації жінок та уможливило пов'язані з цим суспільні зміни.

Сучасна епоха зумовлює необхідність переосмислення традиційних гендерних схем та ролей і їх сприйняття в українському суспільстві з метою пошуку оптимального шляху подолання гендернодетермінованих суспільних деформацій, що є актуальним для українського сьогодення. Практичним доказом актуальності теми дослідження є неефективність сучасних паліативних заходів, спрямованих на подолання гендерного дисбалансу та забезпечення рівних прав жінок і чоловіків.

Однією з перших гендерний підхід для аналізу суспільного статусу жінок в українському суспільстві (в історичній ретроспективі) застосувала О. Кісь. Соціально-культурну специфіку сучасної репрезентації української фемінності досліджено у роботах М. Богачевської-Хом'як, С. Жеребкіна, О. Забужко, Н. Зборовської, Н. Лавриненко, Л. Малес, С. Павличко, М. Рубчак, І. Федорової, І. Тарасенко та ін. Дослідники статево-рольової диференціації та гендерної соціалізації в освітянському контексті – Т. Говорун, Т. Голованова, О. Кікінежді, В. Кравець, О. Суслова – констатують нагальну потребу у реформуванні системи освіти, з урахуванням гендерної політики.

Актуальність гендерної тематики для України відзначають також: Л. Смоляр, І. Бондаревська (жіночий рух і суспільна легітимація гендерних студій); В. Троян та Н. Таран (дослідження становища українських жінок-науковців); Т. Мельник, І. Грабовська, Л. Кобелянська, О. Пищуліна та ін. (політико-правова сфера гендерних реалій сучасної України). Широко представлені українські дослідження у сфері гендерної лінгвістики та літературознавства (В. Агеєва, Л. Ставицька, А. Толстокорова, О. Сизова, та ін.) свідчать про необхідність вдосконалення термінологічного апарату гендерної теорії. Гендерні дослідження, дотичні до проблем інформаційного характеру (О. Горошко, Ю.Белікова, О. Луценко та ін.), зосереджуючись здебільшого на аналізі культурних стереотипів щодо жінок та чоловіків,

фіксують загрозову поширеність сексизму та фейсизму у засобах масової інформації України.

Аналіз ступеня наукової розробки теми підвів дисертантку до висновку, що попри існування значного масиву літератури, в якій більшою чи меншою мірою висвітлено різні аспекти обраної для дослідження проблеми, все ж стан її філософського осмислення не можна визнати достатнім. Недостатньо досліджені структура гендерної системи українського суспільства, мало опрацьовані ідеологічні аспекти інформаційного простору. Дослідження стосовно гендерної складової науково-технічного процесу та інформатизації дуже нечисленні. Роботи із власне філософського осмислення ідеології, форм та практик сучасного патріархату в Україні практично відсутні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Представлену дисертаційну роботу виконано у межах фундаментального науково-дослідницького напрямку наукової роботи кафедри філософії та факультету соціології «Дослідження механізмів активізації творчого потенціалу молоді» (РК №0103U000252) і «Дослідження методів розвитку творчої особистості» (№ держреєстрації 0107U0000981).

Мета дисертаційного дослідження. Соціально-філософське осмислення гендерних аспектів суспільної проблематики шляхом дослідження гендерної системи сучасного українського суспільства.

Реалізація зазначеної мети зумовила постановку і вирішення таких **дослідницьких завдань**:

- проаналізувати теоретико-методологічні підходи до висвітлення суспільної значимості статі;
- з'ясувати механізми концептуалізації чоловічого та жіночого як суспільно значимого у європейській філософській традиції;
- дослідити вплив гендерної компоненти на різні сфери сучасного українського суспільства;
- провести комплексне міждисциплінарне дослідження стану розробки, ролі та функції гендерної ідеології в сучасному інформаційному просторі;
- дослідити гендерний аспект тенденцій розвитку та домінант орієнтацій освітньо-виховних напрямків, принципів, методик, практик та технологій;
- дати філософське тлумачення гендернодетермінованих втрат інтелектуального потенціалу.

Об'єкт дослідження – гендерна система сучасного українського суспільства.

Предмет дослідження – фундаментальна взаємодія гендерномаркованих суспільних практик, їх прояви та форми впливу на суспільство, зокрема на процеси трансформації та деформації суспільних структур.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є поєднання діалектичного та деконструктивного методів дослідження соціокультурних процесів. Деконструкція реалізована, передусім, у аналізі форм патріархальної ідеології та спрямована на виявлення антигуманної сутності патріархату.

Для розв'язання окремих дослідницьких завдань застосовувались: структурно-функціональний, структурально-типологічний, історико-порівняльний, компаративний, дискурс-аналіз. Системний підхід дозволяє розглядати гендерну компоненту сучасного українського суспільства як цілісну, складно організовану систему, що разом з іншими складовими перебуває у постійній взаємодії колективного та індивідуального буття як специфічно-соціального.

У дисертаційній роботі використані загальнонаукові методи, які уможливили теоретичне дослідження та створюють струнку систему критеріїв структурування, класифікацій і типологізацій. Методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, диференціації й інтеграції дають змогу осмислити не лише конкретні факти та прояви гендерних чинників, а й виявити загальні

тенденції процесу суспільних трансформацій; застосовувались, зокрема, при визначенні основних гендерних проблем у соціальній політиці. Визначаючи детермінанти та наслідки гендерної нерівності, індукцію та дедукцію застосовано для розвінчання гендеру як соціобіологічного, а не соціокультурного конструкту та виявлення методологічних вад у процесі соціально-філософського теоретизування та формування ідеології патріархату.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації здійснено соціально-філософське дослідження гендерної системи сучасного українського суспільства.

- У результаті дослідження теоретико-методологічних підходів до висвітлення суспільної значимості статі було з'ясовано механізми концептуалізації чоловічого та жіночого у європейській філософській традиції. Уточнено історичні межі та етапи формування теоретичного ядра патріархату у процесі цієї концептуалізації. Сформульовано, що у основі теоретичного ядра патріархату, окрім апріорної інакшості жінки, лежить сприйняття інакшого та відмінного як протилежного.
- Розширено типологію гендерних систем: здійснено класифікацію її базових соціальних форм (типи організації гендерних систем: патріархат, матріархат, біархат; форми патріархату: мізогінічна, домінаційна, комплементарна).
- Встановлено критерії патріархальності, які у ході дослідження отримали належну раціональність, логічність, системність та термінологічну оформленість.
- З'ясовано роль і функції патріархальної ідеології в сучасному українському інформаційному просторі. Вперше до наукового ужитку уведено термін «гендерованість інформаційної системи». Витлумачено поняття “гендеродетермінованих втрат інтелектуального потенціалу”.
- Здійснено структурну систематизацію і детальний аналіз загальних практик сучасного патріархату, визначено характер функцій і ступінь наслідків впливу патріархату на різні складові, форми та рівні суспільної свідомості.
- Доведено, що засоби, спрямовані на досягнення гендерного паритету у сучасному українському суспільстві, виявляються неефективними, якщо реалізуються у межах традиційної – патріархальної парадигми.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів в узагальнювальних працях, підручниках і науково-методичних посібниках. Популяризація дослідження посилить теоретичне підґрунтя діяльності жіночих та культурно-просвітницьких громадських організацій, сприятиме утвердженню в суспільній свідомості демократичних ідей гендерної рівності, формуванню суспільства рівних можливостей в Україні. Результати дослідження дають змогу запровадити гендерний підхід до аналізу процесів суспільних трансформацій.

Матеріали дослідження є теоретичною основою програми виховних заходів, яку використано у педагогічно-виховній та навчальній діяльності. На основі дослідження вперше для фахівців негуманітарного напрямку підготовки було розроблено та впроваджено авторський навчальний курс «Теорії статі та гендеру» для програми підготовки фахівців інженерних спеціальностей у НТУУ “КПІ”; навчальний курс “Гендерні дослідження” для напрямів підготовки: 6.0402 “Соціологія” факультету соціології НТУУ “КПІ”, курс «Гендерна політика» для слухачів Державного інституту підготовки кадрів при Міністерстві промислової політики України, та “Гендерна компонента сучасного суспільства” для слухачів Київського міського Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ та організацій при Київській міській державній адміністрації (2003 р., 2004 р.). Результати дослідження було використано для:

- Концепції впровадження гендерної компоненти до структури вищої технічної освіти (Український центр гендерної освіти при НТУУ “КПІ”, м. Київ, 2005 р.);

- Програми формування гендерної культури студентської молоді технічних університетів (Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”, м. Київ, 2004-2007 рр.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою авторки. Розв’язання комплексу поставлених завдань, оформлення їх у відповідні положення та висновки здійснені особисто авторкою, на основі результатів, одержаних у процесі самостійного дослідження. У статті [14], надрукованій у співавторстві, здобувачці належить загальна методологія дослідження та узагальнюючий гендерний аналіз.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення дисертації доповідалися на наукових семінарах “Філософія статі та гендеру” Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України (м. Київ, 2003-2006 рр.). Результати роботи апробовано на 19-ти міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, симпозиумах і семінарах. Окремі аспекти дослідження було висвітлено у доповідях і виступах на: Першій та Другій міжнародних науково-практичних конференціях “Сучасні проблеми управління” (Київ, 2001 р., 2003 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції “Досвід та перспективи соціальної роботи: Україна – Німеччина” (м. Київ, 2002 р.); у рамках брифінгу “Особливості гендерної соціалізації підлітків в умовах інтернатного закладу” (Тернопіль, 2002 р.); міжнародних конференціях “Гендерний компонент у структурі вищої технічної освіти і природничих наук” (Київ, 2002 р., 2005 р.); на VI-VIII міжнародних науково-практичних конференціях “Творчість як предмет міждисциплінарних досліджень” (Київ, 2001 р., 2003 р., 2005 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми гендерної рівності в роботі установ, організацій та підприємств водного транспорту України” (Київ, 2003 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи” (м. Тернопіль, 2003 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві” (Київ, 2003 р.); III Міжнародному симпозиумі з біоетики “Глобальна біоетика: сучасні виміри, проблеми, рішення” (Україна, Київ, 2004 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Реформування правової системи України: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів” (Київ, 2004 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Теорія і практика гендерного виховання студентської молоді: досвід, проблеми, перспективи” (м. Запоріжжя, 2004 р.); Четвертій науково-методичній конференції “Викладання психолого-педагогічних дисциплін у технічному університеті: методологія, досвід, перспективи (м. Київ, 2005 р.); International Conference on Engineering Education “Global Education Interlink” (Silesian University of Technology, Gliwice, Poland, July 25-29, 2005); Міжнародній науково-практичній конференції “Жінки в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє” (м. Київ, 2005 р.); Міжнародному симпозиумі з біоетики “Розвиток ідей біоетики у європейському контексті” (Україна, Київ, 2006 р.); науково-методичному семінарі “Гендерні реалії та європейські перспективи українського суспільства” (м. Київ, 2005 р.); круглому столі “Гендерна складова консолідації українців у сучасному світі” у рамках Міжнародної наукової конференції “Український досвід спільнотного згуртування” (Україна, Київ, 2006 р.); круглому столі “Гендерне коло України – 2007” (Київ, 2007 р.). Матеріали дослідження були використані під час участі дисертантки у проведенні семінарів у рамках проекту «Інформаційна підтримка впровадження гендерної освіти в Україні» (НТУУ “КПІ”, 2003 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображені у 14 публікаціях, серед яких 4 статті у фахових наукових виданнях, що входять до переліку ВАК України в галузі “філософські науки”, підрозділ у колективній монографії, матеріали конференцій та статті у інших наукових виданнях.

Структура дисертації та її обсяг обумовлені поставленою метою і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють дев’ять підрозділів та висновки до кожного з розділів, загальних висновків і списку використаних

джерел. Повний обсяг дисертації становить 229 сторінок. Обсяг основного тексту дисертації складає 186 стор. Список використаних джерел містить 385 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт та предмет дисертаційного дослідження, сформульовано його мету та завдання, охарактеризовано джерела, методологічні засади та методичний інструментарій, висвітлено наукову новизну та практичне значення роботи, наведені дані про апробацію одержаних результатів і публікації.

Перший розділ **“Філософська інтерпретація соціокультурної значимості чоловічого та жіночого”** присвячений визначенню та характеристиці основних підходів до вивчення досліджуваної тематики. Містить теоретико-методологічні засади соціально-філософського дослідження гендерних чинників, з'ясування генези і механізмів формування патріархальних уявлень, на основі яких базувала свої концепції європейська філософська традиція.

У першому підрозділі **“Теоретико-методологічне підґрунтя соціально-філософського дослідження гендерної складової суспільства”** висвітлено стан наукової розробленості проблеми, проаналізовано різні аспекти гендерної теорії, зокрема, методологія гендерних досліджень та визначено основні поняття дисертації.

Для дослідження використано категоріально-аналітичний апарат гендерної теорії, заснованої на соціоцентрованій концепції гендеру та теоретичні здобутки феміністської філософської спадщини: С. де Бовуар, К. Мілет, С. Бем, Г. Рубін, А. Дворкін, Б. Фрідан, З. Айзенштайн, К. Дельфі, Д. Хубер, М. Дейлі, Н. Чодороу, Р. Коллінз, Е. Кесслер-Херріс, А. Девіс, Белл Хукс, Д. Батлер, Т. де Лауретіс, М. Кімел, Ж. Грір, М. Віттгін, Ш. Банч, Л. Ірігарей, Ш. Берна та ін. Використані також роботи з культурологічної спадщини З. Фрейда, Р. Айслер, К.П. Естес, М. Мід, З. Лев-Старович, Р. Теннехілл.

Філософські теорії фемінізму опрацьовано на пострадянському просторі та у вітчизняному філософському доробку здебільшого у контексті концептів модерну та постмодерну: дослідження І. Жеребкіної, Н. Гапон, Д. Коновалова, А. Овчарова, російської авторки О. Поспелової. Також серед російських авторів значний теоретичний доробок з гендерної тематики мають: С. Айвазова, Г. Брандт, О. Вороніна, Є. Здравомислова, Т. Клименкова, М. Малишева, Г. Сілласте, Е. Мезенцева, Н. Пушкарева, А. Темкина, А. Усманова. Релевантними для дослідження є також роботи Н. Михайлової. Екзистенції статі та гендеру як специфічної сфери філософської антропології розкрито у працях українських авторів Н.Хамітова, С.Крилової та Л.Гармаш. Зауважимо, що для дослідження мають значення праці знаних авторів з культурологічної сексології радянської школи: І. Кона, А. Белкіна, В.А. Геодакяна, В. Ткаченко, Г. Васильченко.

Ключовою категорією дослідження є гендерна система, яка нерозривно пов'язана з соціальною структурою та функціями суспільної ролі. Сучасна дифузність гендерних ролей є свідченням того, що гендерна система є відносно незалежним від біологічних відмінностей продуктом людської діяльності та взаємодії, має упорядкованість зв'язків та відносин, власну структуру та логіку розвитку, джерела та рушійні сили, механізми функціонування та розвитку якої є культурно детермінованими і пов'язаними з різноманітними формами діяльності людей. Конкретно-історичні умови визначають сукупність зв'язків та закономірностей взаємодії гендеру як невід'ємного складника соціальної стратифікації із іншими структурними елементами соціуму. Гендерна складова є жорстко прив'язаною до панівної у суспільстві ідеології, гендерні чинники зрощені з системою суспільної ієрархії та заторкають фундаментальну проблему співвідношення біологічного та соціального у людині. У основі протистояння патріархального способу мислення та феміністичного опору лежить принципово відмінні натуралістичне та культурологічне трактування феномену статі. В історії філософської думки є приклади, коли з природничих наук черпалась емпірична база для пояснень суспільних феноменів, сутність яких

не могли пояснити з огляду на теоретико-методологічну недосконалість.

У основі дослідження суспільної значимості статевих феноменів лежить не лише боротьба прогресу та сил реакції. Необхідність розвитку статевої проблематики більшою мірою визначалась не об'єктивною суперечністю між знаннями та дійсністю, а потребою у обґрунтуванні істинності та природності деформованого суспільного устрою. Методологічна інерція була зумовлена ще й тим, що до середини ХХ ст. дослідники, звертаючи увагу на становище жінок та чоловіків, мали справу не з причинами, а з наслідками гендерного конструювання: причини виникнення гендерної дихотомії, детермінанти їх відтворення у культурі та динаміка змін залишались поза межами соціально-філософської традиції. Ідея пояснення соціальних явищ біологічними чинниками та законами мала значний вплив на розвиток багатьох соціально-гуманітарних дисциплін. У біологічно детермінованих підходів, що обумовлюють різний суспільний статус чоловіків і жінок природними розбіжностями, та теорій, які ґрунтуються на поясненні феномену соціального біологічними чинниками та законами, – соціал-дарвіністські, расово-антропологічні теорії, – є ряд спільних аспектів. Біологічний детермінізм до середини ХХ ст. виявлявся мало не єдиним науковим підґрунтям для пояснення суспільної ієрархії статей, а досліді, спрямовані на пошук розбіжностей між чоловіками і жінками, проводяться й понині.

Сукупність знань про стать постала розчленованою поміж наукою та мораллю: спостерігається розрив у вивченні між чинниками та сферами їх впливу і порушення паритетності світоглядної та методологічної складових філософії. Дослідження базовані на редуccionізмі та метафізичних припущеннях, не мали системного характеру, а були лише викривленим намаганням пояснити наявний стан речей. Спроби усвідомити закономірності походження та розвитку гендерної теорії зазнавали поразок, оскільки, по-перше, патріархат мав конкретно історичне втілення, а матріархат поставав як гіпотетично існувавший устрій, по-друге, патріархат поставав як конгломерат суспільного устрою, дослідницьких підходів та панівної ідеології.

У другому підрозділі **“Концептуалізація чоловічого та жіночого як суспільнозначимого у європейській філософській традиції”** з'ясовано протиріччя у характері та типі теоретичних узагальнень, а також у виявленні закономірних взаємозв'язків між окремими ідеями у побудові концепцій та становленні теоретичного осмислення статевої проблематики у історико-філософському досвіді.

Результатом дослідження є твердження про значний вплив патріархальної ідеології на становлення філософських концепцій соціального статусу статі. Вивчення соціостатевої компоненти, відповідно до того, як трактувався соціальний процес взагалі, фактично розділилось на пояснення ролі та місця статі у суспільстві за природничим типом, і пояснень духовно-релігійного змісту. До середини ХХ стол. специфіка розгляду жіночого існувала лише у цих методологічних формах, а саме: мислителі, пізнаючи чоловіче, – описували його як і людське буття та загальнолюдські цінності у дусі гуманітарного пізнання, жіноче ж, поставало вторинним і вивчалось за шаблонами природничого, натуралістичного, а інколи, й відверто вульгарного. Чоловічому надавався статус культурно-історичного, чоловікові – надстатевої особистості. Стать, зокрема жіноча, за таких умов, могла виступати лише як предметна галузь природничих наук. Створюючи світоглядну картину європейська філософія певною мірою забезпечувала теоретичне підґрунтя патріархату, а саме збереження чоловічої влади за певних культурно-історичних умов. Ідеї, висловлені мислителями античності, поєднували істинне знання про дійсність та патріархальну мету ствердження чоловічого домінування, які полягали у тому, що: підсумовуючи попередній досвід, вибір між двома різними ідеями здійснювався на користь легітимації диференціювання суспільства на основі статевої належності; синтез знання у цілісну систему здійснювався шляхом міфологізації у патріархальному руслі; у основу пояснень жіночого підпорядкування покладались евристичні принципи. У результаті, в епоху пізнього Середньовіччя було сформоване теоретичне ядро патріархату, ідеологічні конструкти

якого мали забезпечувати андроцентризм та заповнювати методологічні прогалини.

Третій підрозділ **“Поліваріантність соціокультурних форм патріархату та критерії патріархальності суспільства”** присвячено дослідженню критеріїв патріархальності та розширенню класифікації гендерних систем.

У традиційному європейському суспільстві, ряд штучних обмежень для жінок включає в себе: обмеження економічної активності та соціальної мобільності, статеві детермінований розподіл праці; юридичне обмеження жінок у правах, зокрема права розпорядження власністю; недопущення до активності у духовно-релігійній сфері; обмеження доступу до освіти та науки; заборона на участь у силових структурах; покладання контролю за сексуальною та репродуктивною функцією жінки на чоловіків, а відповідальності – на жінок.

У процесі дослідження з'ясовано, що необхідним критерієм патріархальності можна вважати наявність гендерної розбіжності, що спричиняє дискримінацію, а достатнім – патрилінійність. У результаті дослідження основних типів організації гендерної системи було виділено такі форми патріархату: мізогінічна, домінаційна та комплементарна. Відповідно до встановлених критеріїв, сучасне українське суспільство можна віднести до комплементарної форми патріархатної організації гендерної системи, яка є найближчою до гуманістичної біархатної моделі суспільного устрою, позбавленого гендерної дискримінації.

У другому розділі **“Гендерна складова суспільних трансформацій”** виконано дослідження впливу гендерних чинників на перспективи стійкості системи соціальної взаємодії, детермінанти суспільних змін і трансформацій та сталості прогресу суспільного розвитку. Для з'ясування ролі гендерної компоненти у суспільних трансформаціях використано роботи Герберта Маркузе, Ентоні Гідденса, Алена Турена, П'єра Бурдьє; для аналізу ідеології – праці К. Маркса, Ф. Енгельса. З сучасних авторів релевантними для дослідження суспільних трансформацій вважаємо роботи В. Босенка, Е. Ільєнкова, М. Мамардашвілі, Б.В. Новікова.

У першому підрозділі другого розділу **“Глобалізаційні проекти у контексті ідеологічної конкуренції”** з'ясовано, що патріархат виступає як метасистема по відношенню до суспільств, що перебувають у стані трансформації. Оскільки у основі патріархату як суспільного устрою лежать непродуктивні протиріччя, які призводять до критичних суспільних деформацій та неминучого краху системи, то для штучної пролонгації життєздатності патріархат потребує дієвих механізмів, які, у свою чергу, стримують та гальмують суспільний прогрес, до якого має залучатися весь людський потенціал незалежно від статі, раси, статусу тощо. Зупинити та примусити йти у зворотному напрямку суспільні процеси, спрямовані на гуманізацію форм соціального устрою, зокрема на подолання дискримінації, неможливо без застосування насильницьких методів. Апогеем патріархальності є виправдання мізогінічних ідей суспільною користю, а наявність насилля одних людей над іншими є нездоланною перепорою побудови гуманістичного суспільства на патріархальних засадах.

Гендерне домінування проникає та поширюється у найбільш визнані у певному середовищі концепції влади, детерміновані розбіжностями між людьми. І гегемонію здобуває саме та концепція, яка найбільш прихильна до патріархату. Використання найбільш ефективних засобів для ствердження патріархальної диктатури забезпечує надзвичайне поширення патріархальних установок за умови “невидимості” патріархальної ідеології. Патріархальне світосприйняття має характеристики перевтіленої форми, а отже дослідження його сутності неможливе без виявлення та розкриття прихованих на перший погляд парадоксів.

Глобалізація та інформатизація мають як позитивне, так і негативне значення для розвитку гендерних систем. З одного боку виникають нові соціально-інформаційні та соціально-економічні нерівності, відбувається зміна ціннісних орієнтацій та деформація соціальних структур і руйнація усталеного соціального порядку різних країн, з іншого, в умовах сучасного глобалізованого, взаємозалежного світу гендерна компонента знову стала наріжним каменем вирішення фундаментальних соціальних проблем рівності та суспільного розвитку. До негативних рис слід також віднести те, що нерівність та владні відносини

відходять на задній план, перебувають у завуальованому вигляді, а основні протиріччя мають ще менші можливості проявити себе на поверхні, аніж нерівність і конфлікти.

Другий підрозділ **“Гендерна проблематика у перетині політологом інформаційного суспільства”** містить розгляд двоїстості гендероопосередкованої ситуації із засобами масової інформації та електронної комунікації, яка полягає у тому, що з одного боку, контроль за поширенням інформації у сучасному суспільстві реалізувати значно складніше, ніж налагодити систему інтенсивної пропаганди альтернативних ідей та нав’язування певного способу життя, з іншого – з’являються глобальні можливості та новітній інструментарій для конструювання, впровадження та поширення патріархальних ідеологічних практик.

Доведено, що патріархальна ідеологія використовує інформаційні ресурси та засоби інформаційного впливу з метою наближення бажаних суспільних трансформацій за умови збереження панування традиційної гендерної системи. Без розкриття антигуманного змісту патріархальної ідеології, паліативні заходи щодо гендерної рівності не досягають мети, а використовуються патріархатом як аргумент у інформаційній війні. Патріархат намагається втримати свої позиції за рахунок успішного використання переваг інформаційних технологій, впроваджуючи і поширюючи у суспільній свідомості свої ідеї якісно новим способом. У сучасному постіндустріальному суспільстві інформаційна сфера є найбільш впливовою, отже найбільш придатною для патріархальної інтервенції. Цілеспрямований інформаційний вплив використовується із метою поширення гендерних стереотипів, нав’язування комунікативних кліше домінування чоловічого, що у комплексі з гендерною диференціацією респондентів інформації та інформаційних каналів відповідає значному рівню гендерованості інформаційної системи.

У третьому підрозділі **“Гендерна інваріантність як умова дійсного гуманізму”** доводиться, що культ абстрактної людини є гендерномаркованим та використовується патріархатом для маскування протиріч, які лежать у основі теоретичного ядра патріархату та пригальмовування кризи патріархату, що обумовлена наявністю хибних установок.

Особливої актуальності набув гендерний аспект аксіологічної парадигми: на сьогодні, неможливе ототожнення загальнолюдських цінностей з маскулініними. Соціальний процес та суспільний розвиток не може бути пояснений та скерований лише частиною людства. Реалізація складових, що забезпечують сталість розвитку у патріархальному суспільстві стикається з антагонізмом: забезпечення репродуктивних планів на сексистських засадах вступає у конфлікт із забезпеченням прав та свобод жінки – людини, її недоторканністю, честю та гідністю, що визнається найвищою соціальною цінністю у демократичних суспільствах. Важливим, на наш погляд, протиріччям, що лежить у основі патріархальної ідеології та унеможливорює створення гуманістичного суспільства, це протиріччя між засадничим принципом гуманізму – “людина – це мета”, і патріархальною практикою, що базується на принципі “жінка є засобом”. Патріархат постулює апріорну інакшість жінки, яка у комплексі із сприйняттям інакшого та відмінного як протилежного (друга складова теоретичного ядра патріархату) призводить до протиставлення не лише чоловічого та жіночого, а й жіночого та загальнолюдського.

Саме по собі розрізнення людей за статтю, на основі якого обов’язково патріархатом конструюються гендерні розбіжності для задоволення владних зазіхань та гендерної ієрархії, вступає у конфлікт із засадами гуманізму. Сучасні реалії вимагають нових підходів до соціостатевого розподілу суспільних ролей та тлумачення інваріантності у гендерному контексті. Абсолютне домінування чоловічої статі та пов’язана з цим відсутність жіночої альтернативи у багатьох сферах не є дійсною інваріантністю, а лише заідеологізованою ілюзією “природного стану”. Обмеження можливості самореалізації жінки відбувається шляхом її соціальної інвалідації за рахунок детермінації діяльності, що не заснована на вільному виборі.

Дихотомія “чоловічого та жіночого”, на яку спирається патріархат, надаючи їй

характеру опозиції, насправді є владним конструктом, покликаним замаскувати дійсні протиріччя, що лежать в основі патріархатного устрою. Істинна гендерна інваріантність, яка полягає у відсутності подвійних стандартів стосовно людей, розрізнених за ознакою статі чи сексуальності, сприяє “зняттю” протиріч домінування одних людей над іншими та уможливорює побудову суспільства на засадах дійсного гуманізму, у основі якого лежить власне людська діяльність всіх і кожного. Тобто, аналізуючи теоретично непродуктивну дихотомію “чоловічого та жіночого”, не можна прийти до істинних висновків – нездійсненим є перехід від біодетермінізму етичних концепцій до дійсного гуманізму, в формі практичної всезагальності. А, отже, гендерна інваріантність підходів та критеріїв оцінки людської діяльності є необхідною умовою побудови гуманістичного суспільства рівних можливостей творчої самореалізації.

Розділ третій **“Гендерна компонента соціальної стратифікації сучасного українського суспільства”** містить гендерний аналіз маніпуляції суспільною свідомістю та механізми, за допомогою яких здійснюється формування гендерних розбіжностей у сучасному українському суспільстві з метою збереження патріархальної суспільної ієрархії.

У першому підрозділі **“Гендерномарковані межі сучасного українського соціуму”** досліджуються гендерні аспекти змін, що відбулися в українському суспільстві пострадянського періоду. Аналіз наведених статистичних даних свідчить про негативні тенденції, що намітились у гендерній системі українського суспільства, що у свою чергу веде до кризових станів в українському майбутті. Недооцінка впливу гендерних чинників на суспільний розвиток призводить до суспільних деформацій, пов’язаних із невідповідністю традиційного бачення жорсткої диференціації чоловічих та жіночих ролей суспільним потребам. Оскільки, у часи суспільних трансформацій, в основі яких лежить невідповідність способу виробництва соціальним потребам, гостро постає дефіцит людських ресурсів, активізуються патріархальні тенденції зведення жінок до репродуктивної сфери.

Низьку ефективність сучасної гендерної політики, спрямованої на подолання гендерного дисбалансу у професійно-трудовому секторі зумовлено, насамперед тим, що закриття допуску жінок до тих чи інших видів робіт визначається типом організації гендерної системи та її формою, зокрема існуванням явних та прихованих форм дискримінації. Так, за комплементарної форми патріархального типу, до якого належить сучасне українське суспільство, дискримінація носить завуальований характер. Намагання подолати гендерний дисбаланс, торкаючись гендерної системи лише поверхово, без глибинних змін у масовій свідомості, за допомогою паліативних заходів у нормативно-правовій сфері у суспільстві залежному від патріархатних стереотипів, де на рівні масової свідомості укорінені переконання щодо біологічної детермінованості гендерних розбіжностей, не призводять до позитивних результатів. Трагічне протиріччя між прагненням досягти суспільного добробуту та засобами і методами, що здійснюються задля цього, відбивається у невизначеності щодо оцінки та сприйняття суспільних норм аж до суспільної аномії, проникненням та поширенням кримінальної субкультури у всі сфери суспільного життя, що посилює гендерний дисбаланс.

У другому підрозділі **“Шляхи подолання гендернодетермінованих суспільних деформацій та пов’язаних із цим втрат інтелектуального потенціалу”** з’ясовано, що на сьогодні в Україні під виглядом “повернення до традицій” деформується масова свідомість: впроваджуються викривлені форми світобачення, формується неадекватне сприйняття соціальної реальності та схвалюється ірраціоналізація світогляду. Сучасні шляхи розв’язання гендерних проблем є неефективними, оскільки, з одного боку, вимоги, що їх ставить патріархат до жінок, передбачають, що жінки є частиною суспільства, у якому їх формують, з іншого, - жінки витіснені з владних структур, які формують ці вимоги, поширюють їх і нормативно оформлюють. Між патріархальними установками, суспільними очікуваннями та інтересами самих жінок існують кардинальні розбіжності, які актуалізуються та загострюються у процесі їх нав’язування і набувають характеру непримирених протиріч у соціальній практиці.

Оскільки непродуктивно організовані, статевотипізовані суспільні відносини покликані штучно стримувати суспільний прогрес, який неминуче призвів би їх руйнування та знищення, патріархат здебільшого використовує підміну статевих розбіжностей гендерними конструктами. Етапами патріархального перетворення сутності статевих розбіжностей у їх суспільну значимість є: розрізнення на основі статі; абсолютизація відмінностей; конструювання гендерних розбіжностей та характеристик і міфологізація рольового статусу. Доведено, що процес формування гендерних розбіжностей у масовій свідомості має складну структуру і зрощений з типом організації гендерної системи, що призводить до поширення ідеології патріархату на всіх рівнях масової свідомості. На рівні світовідчуття у пересічного загалу формується позитивне емоційне підкріплення або байдужість до певних аспектів суспільної реальності. На рівні світосприйняття формується опозиційність: жіноче та чоловіче сприймаються як два різних світи. На рівні світобачення деформація суспільної свідомості закріплюється.

Третій підрозділ **“Методологічні та ідеологічні аспекти застосування гендерного підходу у вищій освіті”** має практичне спрямування, оскільки реальна інтегрованість гендерного паритету до всіх сфер життя неможлива без змін у сфері вищої освіти.

Від гендернодетермінованих інтелектуальних втрат страждає все суспільство, а не лише жінки – значна частина людського капіталу втрачається з причини оманливої спокуси паразитарного способу життя. Найбільш сприятливим для патріархального статеводиференційованого устрою, є збереження у масовій свідомості гендерних стереотипів мислення, за допомогою “хибної свідомості”, не здатної до рефлексії та усвідомлення необхідності виходу за межі замкненого кола відтворення гендерної нерівності.

Доведено, що впровадження гендерних програм до вищої професійної, зокрема технічної, освіти є механізмом реальної здатності забезпечення гендерного паритету у суспільстві та подолання сексистських упереджень стосовно жінок у науці як традиційно чоловічій сфері діяльності. Освіта є специфічною формою діяльності і може ґрунтуватись на ієрархії локальних цінностей певної соціальної групи (патріархатних цінностей домінуючої чоловічої частини), яка поширюється на всю панівну нормативну систему суспільства. Щоб досягти успіху у техніці, жінці, порівняно з чоловіками, доводиться долати значно більші перешкоди соціального характеру. Особливо стійкі гендерні упередження стосовно жінок у секторі комп'ютерних та інформаційно-комунікативних технологій. Заклади вищої освіти мають високу соціальну значимість у формуванні гендерної культури молоді, зокрема для побудови комунікативної моделі, яка відповідає цінностям та потребам суспільства. ВНЗ формують авангард науки і мають долати негативний вплив засобів масової інформації на особистість фахівця, який маючи високий професійний рівень, добре орієнтуючись у сучасних інноваційних процесах, має бути вільним від сексистських стереотипів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, яка полягає у відсутності цілісного теоретичного осягнення гендерної компоненти сучасного українського суспільства, що зумовлено браком деідеологізованої методології та неможливістю подолати опозицію “чоловіче-жіноче” у межах патріархальної парадигми. У основі патріархального підходу лежать дві хиби з точки зору діалектичної методології передумови: видавання частини за ціле та сприйняття відмінного як протилежного, що унеможливорює чітку логічну структуру наукової теорії. Дисертаційне дослідження здійснювалось у рамках діалектичного підходу до історичного процесу в площині причинно-наслідкової детермінації, виявлення внутрішніх механізмів і форм взаємодії різних сфер суспільного життя, пошуку загальних законів розвитку та векторів спрямованості історичного поступу, що дало можливість подолати існуючу на сьогодні методологічну інерцію у гендерних

дослідженнях.

Досліджуючи механізми концептуалізації чоловічого та жіночого як суспільнозначимого встановлено, що патріархальні архетипи теоретичного мислення вступали у протиріччя з об'єктивним процесом розвитку принципів наукового пізнання. У європейській філософській традиції було сформоване теоретичне ядро патріархату, яке визначало специфіку розгляду жіночого лише у певних методологічних формах.

У ході дослідження з'ясовано, що необхідним критерієм патріархальності можна вважати наявність гендерної розбіжності, що спричиняє дискримінацію, а достатнім – патрилинійність. У результаті дослідження основних типів організації гендерної системи були виділені такі форми патріархату: мізогінічна, домінаційна та комплементарна. Сучасне українське суспільство, що перебуває у стані трансформації, є незахищеним від патріархатних впливів, а нестабільність уможливорює вибір ідеології, детермінованої владними зазіханнями патріархату. Патріархат намагається втриматись рудиментарним та реакційним шляхами за рахунок різноманітних суспільних практик, у якості яких виступають і субкультури, котрі можуть бути використані як для його впровадження, так і для збереження. Відповідно до встановлених критеріїв, сучасне українське суспільство можна віднести до комплементарної форми патріархатної організації гендерної системи, яка є найближчою до гуманістичної біархатної моделі суспільного устрою, позбавленого гендерної дискримінації.

З'ясовано, що патріархат являючись частиною досвіду людства, на сьогодні втратив своє практичне значення для розвитку цивілізації, разом з тим, набутий ним досвід закріплений у всіх формах соціального буття. Оскільки патріархат на сьогодні не є продуктивним, то витісняється зі сфери буття у сферу суспільної свідомості: культуру загалом, різного роду субкультури, цінності, норми і сформовані ними патерни статевотипізованої поведінки.

Застарілі уявлення про гендерні ролі не відповідають економічним, політичним та соціальним потребам України. Наведені у роботі приклади свідчать про намагання обійти закономірності діалектичного розвитку за допомогою адаптації патріархатних практик до викликаних суспільними трансформаціями реалій. У свою чергу, зміни у суспільній свідомості можливі лише як наслідок змін у суспільній практиці, що визначає суспільні трансформації не як низку дискретних подій, а як довготривалий процес.

Глобалізація, ознаменована політичними та технологічними революційними змінами, перманентно закріплює вплив патріархату на суспільну організацію та систему суспільних зв'язків. Патріархальна ідеологія використовує інформаційні ресурси та засоби інформаційного впливу з метою наближення бажаних суспільних трансформацій за умови збереження панування традиційної гендерної системи. Поняття гендерованість інформаційної системи відображає ступінь вираженості гендерних маркерів, є мірою поширеності гендерних стереотипів у певному інформаційному середовищі, якісно характеризує стратегії та тактики інформаційних впливів, шляхи, форми і методи їх реалізації.

Інформаційні технології уможливили реалізацію патріархального впливу, здебільшого, через підміну наукових даних поширеними заздалегідь міфами та штучне зниження інтелектуального рівня реципієнтів інформації. Гендерний дисбаланс у виробництві та споживанні інформації поглиблює гендерний розрив, гальмує суспільний прогрес та є однією з причин втрат інтелектуального потенціалу. Постіндустріальні надбання, поєднуючись із ідеологією статево типізованого споживацтва, використовуються для уречевлення життя жіночої частини населення та для її розумової деградації.

Позбавлення жінок найвищого прояву творчої діяльності – творення себе, тобто можливостей самоактуалізації, самореалізації, саморозвитку, самовдосконалення у патріархальному суспільстві неминуче спричиняє витіснення жінок зі сфери власне людської діяльності та уможливорює опозицію жіночого та загальнолюдського. Істинна гендерна інваріантність, яка полягає у відсутності подвійних стандартів стосовно людей, розрізнених за ознакою статі чи сексуальності, сприяє “зняттю” протиріч домінування одних людей над

іншими та уможлиблює побудову суспільства на засадах дійсного гуманізму, у основі якого лежить власне людська діяльність всіх і кожного. Гендерна інваріантність підходів та критеріїв оцінки людської діяльності виступає домінантою освітньо-виховних напрямків.

Сучасний рівень розвитку суспільства пред'являє високі вимоги до людських ресурсів: креативний та інтелектуальний потенціал на противагу чисельності населення. Проростання гендерної диференціації у всі структурні елементи соціуму спричиняє шкоду, яка носить системний характер, впливаючи на трансформацію і розвиток суспільства, викликає суспільні деформації: гендерний дисбаланс, гендерна асиметрія, гендерна сегрегація та гендерна дискримінація, які у поєднанні з зі значною гендерованістю інформаційної системи обумовлюють гендернодетерміновані втрати інтелектуального потенціалу.

Поза межами діалектичного підходу до проблем гендерного характеру, і освіти зокрема, результати гендерних стратегій є короткочасними, нетривкими, а іноді – не передбачуваними. Без подолання традиційних патріархальних стереотипів у ставленні до людини законодавчі зміни не є ефективними та дієвими, а використовуються патріархатом як механізм дискримінації. Освіта ж у поєднанні із застосуванням новітніх інформаційних технологій для жінок-фахівців є дієвим механізмом подолання гендернодетермінованих інтелектуальних втрат.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРКОЮ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Стребкова Ю.В. Ототожнення творчого та чоловічого начал у традиційній європейській культурі // Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Серія “Філософія”.: Зб. наук. праць. – К.: ІВЦ “Політехніка”, 2005. – №2 (14). – Ч.1. – С. 44-48.
2. Стребкова Ю. До питання про патріархальність сучасного українського суспільства // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. Зб. наукових праць, випуск 18 / Відп. ред.: М.М.Бровко, О.Г.Шутов. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2007, – С. 203-208.
3. Стребкова Ю.В. Болонський процес: у пошуках аналогій // Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Серія “Філософія”.: Зб. Наук. Праць.– К.: ІВЦ “Політехніка”, 2005. – №3 (15). – Ч.1 – С. 59-62.
4. Стребкова Ю.В. Патріархат та інформаційне суспільство: перетин політологом // Пошуки гендерної паритетності: український контекст. Монографія. / Упоряд. та заг. ред.: Грабовська І. – Ніжин: Вид. НДУ ім. М.Гоголя, ДС Міланік, 2007. – 204 с. – С. 168-176.
5. Стребкова Ю.В. Про патріархальність українського суспільства: у пошуках критеріїв диференціації // Мультиверсум. Зб. наукових праць – К.:Знання. – 2007. – С. 167-177.
6. Стребкова Ю.В. Дисципліни гендерної тематики в технічному університеті у контексті Болонських вимог // Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє. – К.: СПД “Микола Мельник”, 2005. – С. 52-56.
7. Стребкова Ю.В. Про формування гендерного паритету // Проблеми гендерної рівності в роботі установ, організацій та підприємств водного транспорту України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 9-11 жовтня 2003 р.). К.: КДАВТ, 2003 р. – С. 32-36.
8. Стребкова Ю.В. Міждисциплінарний підхід у формуванні гендерної культури студентської молоді // Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 11-13 грудня 2003 р.). – К.: ПЦ “Фоліант”, 2003. – С. 197-199.

9. Стребкова Ю.В. Про традиційні гендерні ролі у сучасному українському суспільстві // Теорія і практика гендерного виховання студентської молоді: досвід, проблеми, перспективи: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 11-12 листопада 2004 р.). – Запоріжжя, лабораторія видавничих технологій ЗДУ, 2004. – С. 131-133.
10. Стребкова Ю.В. Гендерна компонента підготовки фахівців технічного напрямку // Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції 30-31 жовтня 2003 р. – Тернопіль: Вид. відділ ТДПУ, 2003. – С.38-40.
11. Стребкова Ю.В. Ототожнення творчого та чоловічого начал в античній традиції // Творчість та освіта у вимірах ХХІ століття: Матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (12-13 травня 2005 р., м. Київ) / Уклад. Б.В. Новіков, І.І. Федорова. – К.: ІВЦ “Видавництво «ЕКМО»”, 2005 – С. 54-56.
12. Стребкова Ю.В. Стереотипи гендерних ролей як чинник сексуального насилля // Досвід та перспективи соціальної роботи: Україна – Німеччина. Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції. 16-17 травня 2002 року / Уклад.: Б.В. Новіков, С.В. Толстоухова, А.М. Павленко та ін. – К.: ІВЦ “Видавництво «Політехніка»”, 2002. – С. 134-135.
13. Стребкова Ю.В. Гендерні стереотипи творчості // “Творчість врятує світ”: Матеріали 7-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 травня 2003 р., м. Київ) / К.: ІВЦ “Видавництво «Політехніка»”, 2003 р. – С. 288-289.
14. Sidorenko S., Strebkova J., Zakhovayko O. Gender Component in the Structure of the Higher Engineering Education // ICEE Current Trends in Engineering Education. Silesian University Technology/ Gliwice 2005. V1. p. 444-447.

АНОТАЦІЯ

Стребкова Ю.В. Гендерна компонента сучасного українського суспільства (соціально-філософський аспект). – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”. Київ, 2007.

Дисертація є філософським дослідженням гендерної компоненти сучасного соціуму, зокрема, гендерної системи українського суспільства. Патріархат розглядається як тип організації гендерної системи суспільства. У роботі досліджено механізми концептуалізації чоловічого та жіночого у європейській філософській традиції. Розширено типологію гендерних систем: здійснено класифікацію її базових соціальних форм. Встановлені критерії патріархальності. Розглянуті гендернодетерміновані суспільні деформації та гендерованість інформаційної системи сучасного українського суспільства. Здійснено структурну систематизацію та детальний аналіз загальних практик сучасного патріархату, визначено характер функцій і ступінь наслідків впливу патріархату на різні складові, форми та рівні суспільної свідомості.

Ключові слова: гендер, гендерна система, патріархат, гендерна ідеологія, гендернодетерміновані суспільні деформації.

АННОТАЦИЯ

Стребкова Ю.В. Гендерный компонент современного украинского общества (социально-философский аспект). – Рукопись. Диссертация на соискание научной степени

кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт», Киев, 2007.

Диссертация является философским исследованием социальной значимости мужского и женского в современном мире, в частности, рассмотрена гендерная система современного украинского общества. Проанализированы идеи ведущих философов, осуществлен анализ взаимных влияний и рецепций философских учений и патриархальной идеологии. В исторической ретроспективе исследованы механизмы концептуализации мужского и женского в европейской философской традиции. На примере метаморфоз в нормативно-ценностной системе отслежена концептуализация женского как подчиненного, вторичного и зависимого по отношению к общечеловеческому, которое патриархатом отождествлялось с мужским. Исследование осуществлялось в рамках диалектического подхода к историческому процессу в плоскости причинно-следственной детерминации, раскрытия внутренних механизмов и форм взаимодействия разных сфер общественной жизни, что способствовало преодолению существующей на сегодня методологической инерции гендерных исследований.

В ходе исследования дополнен категориально-аналитический аппарат современной гендерной теории, основанной на социоцентрической концепции гендера. Расширена типология гендерных систем: осуществлена классификация её базовых социальных форм. Проанализирован процесс формирования теоретического ядра патриархата. Установлены критерии патриархальности. Осуществлены структурная систематизация и анализ практик современного патриархата. Определены характер функций и степень последствий влияния патриархата на различные составляющие, формы и уровни общественного сознания. В соответствии с установленными критериями, современное украинское общество можно соотносить с комплементарной формой патриархальной организации гендерной системы, которая наиболее близка к гуманистической биархатной модели общественного строя, лишенной гендерной дискриминации.

Выделены специфические социальные деформации: гендерный дисбаланс, гендерная асимметрия, гендерная сегрегация и гендерная дискриминация, которые в совокупности с высоким уровнем гендерированности информационной системы современного социума обуславливают гендернодетерминированные потери интеллектуального потенциала общества. В работе показано, что, анализируя теоретически непродуктивную дихотомию «мужского и женского», невозможно прийти к истинным выводам – неосуществимым является переход от биодетерминизма этических концепций к действительному гуманизму, в форме практической всеобщности. Доказано, что патриархат, являясь частью опыта человечества, на сегодня утратил свое практическое значения для развития современного украинского общества, вместе с тем, приобретенный им опыт закреплен во всех формах социального бытия. Поскольку патриархат на сегодня не является продуктивным, то вытесняется из сферы бытия в сферу общественного сознания: культуру в общем, разного рода субкультуры, ценности, нормы и сформированные им паттерны полотицизированного поведения. В работе проведено комплексное междисциплинарное исследование гендерных аспектов информационного пространства современной Украины. Обоснована необходимость преодоления гендерных стереотипов, доминирующих в современном украинском информационном пространстве, которые, укореняясь в общественном сознании, создают почву для разного рода социальных деформаций. Исследование показало, что многие из имеющихся путей преодоления гендернодетерминированных социальных деформаций являются тупиковыми, результаты

современных гендерных стратегий в украинском обществе являются кратковременными, нестойкими, а иногда – непредсказуемыми, поскольку реализуются в пределах патриархальной парадигмы. Базирующиеся на гендерной инвариантности всестороннее образование и использование информационных технологий, являются эффективным путем преодоления гендернодетерминированных социальных деформаций и связанных с ними потерь интеллектуального потенциала.

Ключевые слова: гендер, гендерная система, патриархат, гендерная идеология, гендернодетерминированные социальные деформации.

SUMMARY

Strebkova J.V. The gender component of the modern Ukrainian society (the socially philosophical aspect). – Manuscript. The thesis on the competition of registration degree of the philosophical sciences candidate on the specialty 09.00.03 – social philosophy and the philosophy of history. The National Technical University of Ukraine “KPI”, Kyiv 2007.

This thesis is a philosophical research of gender components in the modern social framework, particularly the gender system of Ukrainian society. Patriarchy is examined as a type of the gender system. There are the conceptualization mechanisms of masculine and feminine in European philosophical tradition are investigated in the study. The typology of the gender system is extended; the classification of the gender system base social forms is carried out in the present investigation. The criteria of the patriarchal character are determined. The gender determinate social deformation and the gender of information system of the modern Ukrainian society are examined. The structural systematization and the detailed analysis of the general practical modern patriarchal approaches have been performed; the character of the patriarchal functions, the degree of patriarchal influence on various constituents, forms and levels of social consciousness have been determined.

Keywords: gender, gender system, patriarchy, gender ideology, gender determined social deformations.